

Сергій Іванович МАРКО,

кандидат юридичних наук, професор

(Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів)

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Наукову статтю присвячено аналізу найважливіших компонентів кримінологічної політики – стратегії запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля. Наведено аргументи, що з метою забезпечення інтересів особистості, суспільства та держави, вироблення єдиних підходів до формування та реалізації відповідної кримінологічної політики, а також методологічних основ удосконалення актів законодавства, Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року повинна вказувати на кримінальні правопорушення проти довкілля, як на одне з головних джерел загрози національній безпеці в екологічній сфері на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Реалізація Стратегії повинна здійснюватися шляхом розробки та проведення активної державної екологічної політики, заснованої на інтеграції екологічного, правового та соціального аспектів розвитку. Обґрунтовано доцільність розроблення та запровадження відповідного програмного документа, який відображатиме предмет регулювання, що охоплюється Розділом VIII Особливої частини кримінального кодексу України, – Програми запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, яка має стати одним з напрямків реалізації кримінологічної політики в аналізованій сфері, а відображені в ній цілі, завдання, суб'єкти, етапи, методи та строки реалізації дозволять скласти більш детальне уявлення про означений вектор (сегмент) політики держави, сформувати ефективну стратегію боротьби з цією категорією протиправних діянь. Акцентовано увагу на тому, що в структурі зазначеної програми доцільно виокремити блок програмних заходів, диференційованих за профілактичними рівнями, які мають бути чітко сформульовані, функціонально розподілені між відповідальними суб'єктами з визначенням строків їх реалізації та процедур контролю за виконанням. Також наголошено на важливості ресурсного забезпечення програмного документа, що включатиме механізм обліку витрат, спрямованих на виконання заходів, пов'язаних із запобіганням кримінальним правопорушенням проти довкілля.

Ключові слова: довкілля, державна екологічна політика, екологічна безпека, кримінальні правопорушення, кримінологічна політика, запобігання, законодавство, стратегія.

Постановка проблеми. Одним з основних завдань будь-якої держави є охорона довкілля, а захист екологічних прав має пріоритетне значення для суспільства, держави і людини. Визначений у ст. 66 Конституції України обов'язок кожного не заподіювати шкоду природі¹ має бути підкріплений такими організаційно-правовими засобами, які могли б забезпечити надійний превентивний вплив на потенційних порушників та передбачали ефективні засоби впливу на них шляхом притягнення до відповідальності. Крім того, п. 6 ст. 85 Основного закону одним з повноважень Верховної Ради України передбачене затвердження загальнодержавних програм охорони довкілля².

Науково-технічний прогрес, соціально-правова доступність і одночасно висока ліквідність природних ресурсів поряд з недостатньою ефективністю державного контролю в сфері охорони довкілля та природокористування створили ідеальні умови для розвитку одного з найбільш високолатентних видів злочинності, кількість жертв якої та розміри збитків вирахувати практично неможливо.

В останні десятиліття міжнародне співтовариство та переважна більшість держав приділяють значну увагу правотворчим, організаційним, економічним та пропагандистським напрямкам запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля. В суспільній та професійній юридичній свідомості відбулася переоцінка небезпеки злочинної та загалом протиправної екологічної поведінки і заподіяних наслідків у вигляді шкоди природі, життю та здоров'ю людей, їх майну, правам, створенню загроз для життєдіяльності, екологічної безпеки суспільства. Ця переоцінка призвела до ухвалення низки важливих міжнародно-правових угод, актів національного законодавства, створення спеціальних структур у рамках правоохоронної системи, сприяла інтенсифікації наукових досліджень у таких галузях юридичної науки, як кримінологія, екологічне та кримінальне право.

Виявляючи потреби суспільства в певному виді правового регулювання, соціальна обумовленість пояснює вибір юридичних засобів їх задоволення, в тому числі й кримінально-правової охорони³. Наявність відповідних нормативно-правових актів, що визначають настання кримінальної відповідальності за вчинення протиправних діянь у сфері охорони довкілля, вказує на особливу важливість окремих суспільних відносин у зазначеній сфері, на недостатність їх захисту та гарантування виключно іншими засобами правової охорони.

Відтак, в складних політичних, економічних, соціальних і екологічних умовах сучасної України особливої актуальності набуває питання визначення напрямків реалізації державної політики у частині запобігання

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 22.06.2025).

² Там само.

³ Судець О. М. Кримінальна відповідальність за порушення водного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ–Дніпро, 2021. С. 36.

протиправним діянням у сфері охорони довкілля та природокористування, формування найбільш ефективної моделі впливу на кримінальні правопорушення проти довкілля.

На доктринальному рівні кримінально-правові та кримінологічні аспекти кримінальних правопорушень проти довкілля стали предметом дослідження таких науковців, як А. М. Бабенко, О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, С. Б. Гавриш, В. В. Голіна, О. М. Гумін, В. К. Гришук, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Литвинов, В. К. Матвійчук, Р. О. Мовчан, В. О. Навроцький, Ю. В. Орлов, В. Л. Ортинський, В. Я. Тацій, Д. М. Тичина, П. Л. Фріс, В. І. Шакур, Н. С. Шевченко, А. М. Шульга та ін.

Врахування наукових позицій зазначених та інших науковців має важливе значення для вирішення завдань, спрямованих на досягнення мети публікації.

Мета статті – з'ясувати сучасні тенденції нормативно-правового регулювання екологічних правовідносин в Україні, на підставі чого визначити перспективні напрямки реалізації кримінологічної політики у сфері охорони довкілля, спрямовані на запобігання злочинності цього виду.

Виклад основного матеріалу. Україна, як демократична держава для охорони та збереження довкілля реалізує відповідну політику, виробляє механізми, спрямовані на дотримання законодавства, екологічних правил, нормативів, регулювання законослухняної поведінки, запобігання настанню майбутніх порушень, відшкодування заподіяної шкоди, запобігання кримінальним правопорушенням тощо.

Зазначимо, що з метою боротьби з екологічною злочинністю 27 лютого 2024 р. Європарламент прийняв нову директиву щодо захисту довкілля за допомогою кримінального права. Вона містить оновлений список кримінальних правопорушень, включаючи незаконну торгівлю деревиною, виснаження водних ресурсів, серйозні порушення законодавства ЄС про хімічні речовини та забруднення, спричинене суднами. Нові правила містять так звані кваліфіковані правопорушення, такі як масштабні лісові пожежі або повсюдне забруднення повітря, води та ґрунту, що призводять до руйнування екосистем. Тому ці правопорушення можна порівняти з екоцидом¹. Вважаємо, що у разі відображення в майбутньому Кримінальному кодексі України відповідних положень, коригуванню підлягатимуть і окремі напрямки формування кримінально-правової та кримінологічної політики у цій сфері.

У Висновку Консультативної ради європейських прокурорів № 17 (2022) про роль прокуратури в охороні довкілля від 4 жовтня 2022 р. йдеться, що захист довкілля потребує цілісного підходу, а якість законодавства є одним з основних елементів цього підходу. Внутрішнє законодавство має бути розроблене таким чином, щоб дозволити органам

¹ В ЄС вводять кримінальну відповідальність за екологічні злочини / Green Transformation. 2024. URL: <https://greentransform.org.ua/v-yes-vvodyat-kryminalnu-vidpovidalnist-za-ekologichni-zlochyyny/> (дата звернення: 22.06.2025).

влади держав-членів краще реагувати на виклики, що виникають у рамках захисту довкілля, та йти в ногу з розвитком міжнародних стандартів, які стають більш вимогливими через погіршення стану довкілля¹. Для цього національні законодавчі рамки, що стосуються охорони довкілля, повинні періодично переглядатися компетентними органами. Це може призвести до необхідності внесення змін або прийняття нового законодавства, включаючи встановлення нових категорій правопорушень для найкращого визначення найшкідливіших протиправних дій, щоб належним чином задовольнити потреби захисту довкілля та врахувати мінливі й більш вимогливі міжнародні стандарти².

Також відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», однією з основних цілей України є забезпечення дотримання прав та обов'язків осіб в сфері екологічних правовідносин, доступу до правосуддя з питань охорони довкілля та природокористування³.

Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, затверджена Кабінетом Міністрів України 20 жовтня 2021 р., до основних проблем у сфері охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та сталість екосистем, відносить: забруднення навколишнього природного середовища викидами в атмосферне повітря та скидами у водні об'єкти від промислових підприємств; нераціональне використання основних природних ресурсів та їх виснаження; забруднення поверхневих, підземних та морських вод; недостатня лісистість території України; деградація земельних ресурсів, низький рівень запобігання кліматичним загрозам та точкове реагування щодо усунення наслідків і відшкодування збитків тощо⁴.

Незважаючи на визнання одним з основних пріоритетів кримінально-правової політики посилення боротьби з правопорушеннями у сфері охорони довкілля⁵, слід звернути увагу на певну їх недооцінку на загальнодержавному рівні. Підтвердженням сказаного є відсутність у Стратегії національної безпеки України та, насамперед, у Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року будь-якої згадки про загрозу національній безпеці в екологічній сфері

¹ Висновок Консультативної ради європейських прокурорів № 17 (2022) про роль прокуратури в охороні довкілля. Страсбург, 4 жовт. 2022 р. URL: <https://rm.coe.int/ccpe-opinion-no-17-2022-ua/1680aa298e> (дата звернення: 22.06.2025).

² Там само.

³ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лют. 2019 р. № 2697-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>. (дата звернення: 22.06.2025).

⁴ Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовт. 2021 р. № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>. (дата звернення: 22.06.2025).

⁵ Суспільна небезпека екологічної злочинності вимагає від державних органів посиленої роботи – Володимир Зеленський. Президент України: [офіц. сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/news/suspilna-nebezpeka-ekologichnoyi-zlochinnosti-vimagaye-vid-d-67149>. (дата звернення: 22.06.2025).

такого джерела, як кримінальні правопорушення проти довкілля¹. В контексті означеної проблеми Стратегія національної безпеки України вказує на визначення та впровадження надійного механізму контролю за використанням нових технологій для гарантування безпеки людини і довкілля. Опосередковано зазначеної сфери стосуються положення, які вказують на доцільність реформування Національної поліції України у сфері боротьби з організованою і транснаціональною злочинністю².

Вважаємо, що, будучи основою для консолідації зусиль особистості, суспільства та держави з метою забезпечення інтересів країни, вироблення єдиних підходів до формування та реалізації кримінологічної політики, а також методологічних основ удосконалення актів законодавства (в екологічній сфері, зокрема) Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року повинна спеціально вказувати на кримінальні правопорушення проти довкілля, як на одне з головних джерел загрози національній безпеці в екологічній сфері на внутрішньому та зовнішньому рівнях. На наш погляд, такий підхід, сприятиме формуванню екологічного правосприйняття населення, а також екологізації законодавства.

Реалізація Стратегії повинна здійснюватися шляхом розробки та проведення активної державної екологічної політики, заснованої на інтеграції екологічного, правового та соціального аспектів розвитку. Чи не найважливішим компонентом цієї політики має стати формування адекватного потребам суспільного розвитку механізму запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, безперерйне функціонування, якого буде спрямоване на забезпечення кримінального законодавства.

Специфіка кримінальних правопорушень проти довкілля є дедалі очевиднішою. Вони багато об'єктні, стосуються всіх сфер життєдіяльності людини, мають набагато ширше порівняно з іншими протиправними діями коло потерпілих, триваючий та відкладений характер негативних наслідків, залежність від територіального розташування та природних умов, наносять суттєву економічну шкоду державі.

У структурі природоохоронних заходів правового характеру важлива роль належить кримінальному законодавству, одним із головних завдань якого, що визначені ст. 1 Кримінального кодексу (далі – КК) України, є правове забезпечення охорони довкілля та запобігання таким кримінальним правопорушенням³.

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>. (дата звернення: 22.06.2025); Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовт. 2021 р. № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>. (дата звернення: 22.06.2025).

² Там само.

³ Мельник О. В. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. С. 13–14.

Звертаючись до основних напрямків реалізації кримінально-правової політики у сфері запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, зазначимо, що обґрунтоване законодавче регулювання застосування заходів кримінально-правового впливу й ефективна правозастосовна діяльність здатні підвищити рівень дотримання норм кримінального законодавства. Водночас, як наголошують С. В. Колісник та Ю. А. Турлова, недостатньо продуманий та помилковий підхід законодавчих або правозастосовних органів у цій сфері, навпаки, здатний блокувати або значно ослабити потенціал кримінально-правової заборони у запобіганні відповідних посягань¹.

З цього приводу А. О. Вірт, аналізуючи особливості криміналізації правопорушень проти довкілля, вказує на відсутність чіткої наукової концепції кримінальним правопорушенням у зазначеній сфері та системи її втілення, ігнорування пропозицій як кримінології, так і кримінально-правової науки, що породжує безкарність окремих осіб, неспівмірність санкцій зі ступенем тяжкості протиправних діянь, низький профілактичний вплив відповідних норм, нездатність забезпечити відновлення чи покращення довкілля². Водночас, незважаючи на такі, досить гучні заяви, відповідні пропозиції щодо покращення стану справ у зазначеній сфері науковцем не робляться.

Однією з найдискусійніших «платформ» теоретичних основ кваліфікації, розробки критеріїв зміни та доповнення положень кримінального закону є положення розділу VIII Особливої частини КК України, в яких закріплена відповідальність за кримінальні правопорушення проти довкілля. Це зумовлено низкою обставин. По-перше, вказана група норм об'єднує охорону досить розрізнених та різних за правовою природою суспільних відносин – у них криміналізовано і забруднення або псування земель, і порушення ветеринарних правил; наслідки таких кримінальних правопорушень також дуже різноманітні – від негативного впливу на здоров'я людей до загибелі населення. Також екологічні проблеми все гостріше проникають до «порядку денного» сучасного суспільства та держави – не помічати погіршення якості довкілля та виснаження природних ресурсів, що є основою української економіки, неможливо. Крім того, спостерігається трансформація суспільної свідомості: від орієнтації на ресурсодобувну економіку — до формування високоефективного природно-антропогенного простору, де головну цінність становлять наукомісткі та інформаційні технології.

Сучасний КК України характеризується множинними змінами і доповненнями, покликаними привести кримінальний закон у відповідність з потребами суспільства, що стрімко розвивається, ускладнюються

¹ Колісник С. В., Турлова Ю. А. Соціально-кримінологічні передумови криміналізації безгосподарського використання земель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Т. 2. № 76. С. 120–121. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.20>.

² Вірт А. О. Кримінально-правова протидія злочинам, пов'язаним з незаконним використанням корисних копалин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2021. С. 33.

соціальними процесами, новими суспільними відносинами, що вимагають кримінально-правової охорони. Так, лише у 2023 р. до змісту статей Розділу VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля» Особливої частини КК України було внесено 11 змін. Часто на криміналізацію впливають й інші явища, подекуди ситуативні, викликані певною значущою подією, що має резонанс у суспільстві. З одного боку, це обґрунтовано, і критику частих змін КК України навряд чи можна назвати конструктивною – сучасне суспільство не таке інертне, як десятиліття тому, коли створена універсальна норма могла тривалий час існувати без змін.

Водночас, часті та позбавлені системності трансформації кримінального закону призвели до руйнування його системності, розбалансували його окремі норми, фактично знищили універсальність кримінально-правових підходів та роблять замах на стабільність кримінально-правових інститутів. Очевидно, що потрібна систематизація правотворчої діяльності, встановлення чітких критеріїв, якими слід керуватися при підготовці змін та доповнень, що вносяться до вітчизняного кримінального законодавства, зокрема й до його розділу VIII Особливої частини КК України. Уявляється, що в основі всіх цих трансформацій повинні лежати теоретичні основи криміналізації та кваліфікації кримінальних правопорушень.

Політика протидії злочинності не може обмежуватися виключно традиційними заходами кримінального правосуддя, що реалізуються постфактум – після вчинення кримінального правопорушення. Необхідним є запровадження превентивних підходів, які полягають у реалізації кримінологічно орієнтованих заходів запобіжного характеру. Із позиції інтересів як держави, так і суспільства, більшою доцільністю вирізняється саме недопущення вчинення протиправного діяння, а не лише застосування покарання до особи, яка його вже скоїла і завдала шкоди суспільним відносинам. Відтак превентивні заходи постають як ефективніші, доцільніші та більш гуманні форми боротьби із злочинністю, що зумовлює їх пріоритетне значення.

Поділяємо точку зору О. М. Литвинова, що ефективність кримінально-правових заходів може бути досягнута лише в тому випадку, якщо вони реалізуються при добре збудованій системі кримінологічних заходів, що забезпечують профілактику (попередження), запобігання, припинення злочинів тощо. Одне лише кримінальне право з властивим йому каральним, репресивним методами ніколи не зможе розв'язати проблему злочинності¹. Тож важко переоцінити в даному аспекті значення кримінологічної політики держави у сфері охорони довкілля.

Як слушно зазначають В. В. Василевич та Г. С. Поліщук, викоринити кримінальні правопорушення проти довкілля, усунути їх детермінанти повністю неможливо – як є нереальною та науково необґрунтованою мета

¹ Литвинов О. М. Нова кримінологічна парадигма і політика протидії злочинності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 99.

перемогти злочинність. Єдиними реалістичними завданнями, що необхідно ставити у запобіганні цьому виду злочинності, це: утримання кількості та поширеності злочинних посягань на певному прийнятному для суспільства мінімальному рівні; зменшення їх небезпечності; унеможливлення займатись злочинною діяльністю як бізнесом, промислом; обмеження взаємовпливу екологічної злочинності та інших негативних соціальних явищ (передусім корупції та тіньової економіки); усунення чи зменшення негативних для довкілля наслідків екологічної злочинності¹. Зазначені завдання може бути реалізовано вжиття заходів запобігання на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівні.

Очевидно, що сучасна політика держави не має чіткого і детально продуманого механізму запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, а відсутність відповідного програмного документа сприяє дезорганізації профілактичних суб'єктів та мінімізації ефективності їх діяльності. На наш погляд, назва такого програмного документа має відображати предмет її регулювання, що охоплюється Розділом VIII Особливої частини КК України – «Програма запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля». Тут варто уточнити, що концепція запобігання іншим кримінальним правопорушенням, пов'язаним з протиправним впливом на довкілля (екоцид, незаконна торгівля деревиною та ін.), що відображені в інших розділах КК України, має бути сформована в іншому програмному документі.

Як зазначають В. В. Голіна та М. В. Колодяжний, зміст кримінологічної політики (окремого законодавчого акта чи складової загальної державної програми запобігання / протидії злочинності) може бути різним, але необхідно дотримуватися певної структури тексту, що дозволить викласти основні положення, наміри влади, заходи й засоби досягнення цілей, ресурсне забезпечення, контролю, оцінки досягнутих результатів тощо².

Вважаємо, що Програма запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля має включати в себе так званий паспорт, де вказується загальна характеристика програми (назву, дату прийняття, понятійний апарат, що використовується в програмі). Зміст програми має передбачати обґрунтування основних цілей, завдань, об'єктів, суб'єктів та етапів реалізації програми. Особливе місце в змісті повинна займати система програмних заходів, які, на наш погляд, повинні бути чітко сформульовані і розподілені між суб'єктами із зазначенням термінів реалізації та контролюючих заходів. Важливою складовою Програми має стати опис очікуваних результатів, які мають слугувати певним орієнтиром, тобто тією метою, до якої необхідно прагнути при реалізації програмних заходів. Для того щоб програма носила не декларативний характер, слід вказати

¹ Василевич В. В., Поліщук Г. С. Реалізація кримінологічної політики у сфері кримінально-правової охорони довкілля. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 41.

² Голіна В. В., Колодяжний М. Г. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків: Право, 2012. Вип. 23. С. 58.

джерела та обсяг фінансування, тобто ресурсне забезпечення програми, де повинен бути передбачений механізм фіксування витрат на реалізацію конкретних профілактичних заходів.

Кримінологічна програма запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля також має бути розрахована для реалізації на різних профілактичних рівнях. Загальносоціальний рівень запобігання кримінальним протиправним правопорушенням має передбачати комплекс перспективних соціально-економічних, організаційно-управлінських, культурно-виховних заходів, спрямованих на підвищення соціального рівня аналізованої злочинності, а й якісній зміні ставлення суспільства до навколишнього природного середовища життя населення, стабілізацію економіки та ін., що сприятиме зниженню кількості кримінальних правопорушень у цій сфері. Спеціально-кримінологічний рівень полягає в цілеспрямованій дії на криміногенні детермінанти, пов'язані з окремими видами злочинної поведінки. Індивідуальний рівень запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля є комплексом кримінологічно-психологічних заходів та засобів, спрямованих на своєчасне виявлення, запобігання та корекцію особистісних якостей особи злочинця.

Також зазначена Програма як обов'язковий елемент повинна містити критерії ефективності, що відповідають реальності сучасного соціального розвитку. Таким чином, реалізація комплексної програми запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля в рамках кримінологічної політики сприятиме не тільки подальшому зниженню та до його ресурсів.

Висновки. Одним з найважливіших компонентів кримінологічної держави є формування адекватного потребам суспільного розвитку механізму запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля. З метою забезпечення інтересів особистості, суспільства та держави, вироблення єдиних підходів до формування та реалізації відповідної політики, а також методологічних основ удосконалення актів законодавства, Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року повинна спеціально вказувати на кримінальні правопорушення проти довкілля, як на одне з головних джерел загрози національній безпеці в екологічній сфері на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Реалізація Стратегії повинна здійснюватися шляхом розробки та проведення активної державної екологічної політики, заснованої на інтеграції екологічного, правового та соціального аспектів розвитку.

Доцільним є розроблення та запровадження відповідного програмного документа, який відображатиме предмет регулювання, що охоплюється Розділом VIII Особливої частини КК України, а саме – Програми запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, яка має стати одним з напрямків реалізації кримінологічної політики в аналізованій сфері, а відображені в ній цілі, завдання, суб'єкти, етапи, методи та строки реалізації дозволять скласти більш детальне уявлення про означений вектор (сегмент) політики держави, сформувані ефективну стратегію боротьби з цією категорією протиправних діянь. У структурі зазначеної

програми доцільно виокремити блок програмних заходів, диференційованих за профілактичними рівнями, які мають бути чітко сформульовані, функціонально розподілені між відповідальними суб'єктами з визначенням строків їх реалізації та процедур контролю за виконанням. Не менш важливою складовою цього програмного документа має стати ресурсне забезпечення, що включатиме механізм обліку витрат, спрямованих на виконання заходів, пов'язаних із запобіганням кримінальним правопорушенням проти довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В ЄС вводять кримінальну відповідальність за екологічні злочини / Green Transformation. 2024. URL: <https://greentransform.org.ua/v-yes-vvodyat-kryminalnu-vidpovidalnist-za-ekologichni-zlochyny/> (дата звернення: 22.06.2025).
2. Василевич В. В., Поліщук Г. С. Реалізація кримінологічної політики у сфері кримінально-правової охорони довкілля. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 37–49.
3. Висновок Консультативної ради європейських прокурорів № 17 (2022) про роль прокуратури в охороні довкілля. Страсбург, 4 жовт. 2022 р. URL: <https://rm.coe.int/ccpe-opinion-no-17-2022-ua/1680aa298e> (дата звернення: 22.06.2025).
4. Вірт А. О. Кримінально-правова протидія злочинам, пов'язаним з незаконним використанням корисних копалин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2021. 225 с.
5. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків: Право, 2012. Вип. 23. С. 53–63.
6. Колісник С. В., Турлова Ю. А. Соціально-кримінологічні передумови криміналізації безгосподарського використання земель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Т. 2. № 76. С. 119–125. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.20>.
7. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 22.06.2025).
8. Литвинов О. М. Нова кримінологічна парадигма і політика протидії злочинності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 95–101.
9. Мельник О. В. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 19 с.
10. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лют. 2019 р. № 2697-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>. (дата звернення: 22.06.2025).
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14

вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>. (дата звернення: 22.06.2025).

12. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовт. 2021 р. № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>. (дата звернення: 22.06.2025).

13. Судець О. М. Кримінальна відповідальність за порушення водного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ–Дніпро, 2021. 199 с.

14. Суспільна небезпека екологічної злочинності вимагає від державних органів посиленої роботи – Володимир Зеленський. Президент України: [офіц. сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/news/suspilna-nebezpeka-ekologichnoyi-zlochinnosti-vimagaye-vid-d-67149>. (дата звернення: 22.06.2025).

Стаття надійшла до редакції 22.06.2025

Sergii Iv. MARKO,

Candidate of Juridical Sciences (Ph.D.), Professor
(Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine)

DIRECTIONS FOR IMPLEMENTING CRIMINOLOGICAL POLICY TO PREVENT CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT

The scientific article is devoted to the analysis of the most important components of criminological policy – the strategy for preventing criminal offenses against the environment. The arguments are presented that in order to ensure the interests of the individual, society and the state, develop unified approaches to the formation and implementation of the relevant criminological policy, as well as methodological foundations for improving legislative acts, the Strategy of Environmental Security and Adaptation to Climate Change for the period up to 2030 should indicate criminal offenses against the environment as one of the main sources of threats to national security in the environmental sphere at the internal and external levels. The Strategy should be implemented through the development and implementation of an active state environmental policy based on the integration of environmental, legal and social aspects of development. The feasibility of developing and implementing a relevant program document that will reflect the subject of regulation covered by Section VIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine – the Program for the Prevention of Criminal Offenses against the Environment, which should become one of the directions of implementing criminological policy in the analyzed area, and the goals, objectives, subjects, stages, methods and implementation deadlines reflected in it will allow us to form a more detailed idea of the specified vector (segment) of state policy, to form an effective strategy for combating this category

of illegal acts. Attention is drawn to the fact that in the structure of the specified program it is advisable to single out a block of program measures, differentiated by preventive levels, which should be clearly formulated, functionally distributed between responsible entities with the definition of deadlines for their implementation and procedures for monitoring implementation. The importance of resource provision of the program document, which will include a mechanism for accounting for costs aimed at implementing measures related to the prevention of criminal offenses against the environment, is also emphasized.

Keywords: *environment, state environmental policy, environmental safety, criminal offenses, criminological policy, prevention, legislation, strategy.*